

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

СЕЛЯНСЬКІ ПОВСТАННЯ У 1928-1930 РР. НА ТЕРИТОРІЇ УСРР

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав:

здобувач ІV курсу 07-442 групи
Спеціальності
032 Історія та археологія
Освітньо-професійної програми
Історія та археологія
Баранчук Дмитро Миколайович

Керівниця

кандидатка історичних наук,
доцентка Кузовова Н.М.

Рецензент

Кандидат історичних наук, доцент
кафедри готельно-ресторанного та
туристичного бізнесу ХДУ, голова
Херсонської обласної організації
Національної спілки краєзнавців
України Макієнко О.А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛЯНСЬКИХ ПОВСТАНЬ У 1928-1930 рр. ...	5
1.1. Хронологія та територіальне охоплення повстань українських селян в джерельній базі.....	5
1.2 Дослідники історії повстань українських селян в 1928-1930 рр.....	7
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ РОЗГОРТАННЯ СПРОТИВУ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН РАДЯНСЬКІЙ ВЛАДІ В 1928-1930 рр.	9
2.1. Перші повстання як протидія політиці радянської влади	9
2.2. Селянські повстання 1929 року.....	11
2.3. Повстання українських селян в 1930 році	13
РОЗДІЛ 3. ВІДОБРАЖЕННЯ НАМІРІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПО ЗНИЩЕНЮ УКРАЇНЦІВ ЯК НАЦІЇ	17
3.1 П'ятирічний план Сталіна як план по знищенню українського селянина	17
3.2. Радянська колективізація, розкуркулення, ліквідація куркулів як класу	20
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
ДОДАТКИ.....	28
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	28
Додаток Б.....	29

ВСТУП

Актуальність теми. Українська історія ХХ століття надзвичайно багата на події, які вплинули на долю народу та країни в цілому. Однією з таких подій стали повстання українських селян в період з 1928 по 1930 роки проти більшовицького режиму та як спротив «суцільній колективізації».

Під час цих повстань українські селяни боролися за свої права та свободи, виступаючи проти політики насильства, експлуатації та гноблення з боку влади та місцевих чиновників: проти примусової колективізації, грабіжницьких хлібозаготівель та податків, у відповідь на руйнування церкви та репресій, що отримали назву «розкуркулення».

Ці події мають важливе значення для розуміння сучасної історії України, адже повстання вказують на складність та болісність процесу змін, які супроводжували формування радянської системи.

Не зважаючи на те, що існує багато досліджень, котрі висвітлюють окремі повстання, їх види та прояви, аналізують статистику повстанських рухів, ця тема потребує подальшого дослідження за допомогою залучення широкого діапазону історичної літератури, архівних документів та задокументованих свідчень очевидців подій. Це дозволить надати комплексний погляд на ці важливі для історії України події. Проведене дослідження дасть можливість зрозуміти причини та наслідки повстань українських селян у 1928-1930 роках та їх значення.

Метою роботи є розкриття значення повстань українських селян як складової боротьби українського народу з більшовицьким режимом. Основними завданнями роботи є:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу про селянські повстання кінця 1920-х – початку 1930-х рр.;
- охарактеризувати основні селянські повстання, їх види та перебіг;

- проаналізувати наслідки селянських повстань на території УСРР в кінці 1920-х – початку 1930-х рр.

Об'єктом дослідження є процеси, що відбувались в українському селі: перебіг «суцільної колективізації», інтенсивних хлібозаготівель, розкуркулення в УСРР та реакція на них українського селянства, що зрештою вилились в протестні настрої.

Предмет дослідження: селянські повстання у 1928-1930 рр. на території УСРР.

Хронологічні рамки: 1928-1930 рр. – період найбільшого підйому селянських повстань в УСРР під впливом колективізації.

Географічні рамки: територія УСРР – Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Методи дослідження: в ході роботи були використані методи історичної ретроспекції, описовий та порівняльний метод, а також структурно-функціональний, біографічний метод та метод історичного опису.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛЯНСЬКИХ ПОВСТАНЬ У 1928-1930 рр.

1.1. Хронологія та територіальне охоплення повстань українських селян в джерельній базі

Історики, які досліджують перебіг українських повстань, користуються різноманітними джерелами для отримання знань. Серед найважливіших джерел можна виділити наступні:

Архівні документи. Вони містять найбільш повну та об'єктивну інформацію про події, які відбувалися в той чи інший період часу. Архівні документи в державних архівах, бібліотеках, музеях та приватних колекціях зберігають матеріали про антирадянську діяльність на селі. Інформація про селянські повстання 1928-1930 рр. в основному відклалася в матеріалах ОДПУ – Об'єднаного державного політичного управління, відділи якого мали регулярно надсилати довідки та зведені відомості в Москву про всі вияви антирадянської діяльності. Тривалий час ці документи були засекречені, оскільки радянська влада будь-який вияв непокори офіційно класифікувала як бандитизм [17-18]. За обсягом цих джерел про селянські повстання, можна прослідкувати їх інтенсивність за хронологією. Починаючи з 1928 року відбувається зростання кількості документів, що фіксують селянські повстання в СРСР. Їх пік припадає на 1930 рік [18].

Більшість збірників документів, особливо виданих за матеріалами російських архівів, стосуються усієї території СРСР та не виділяють окремо події, що відбувалися в Україні. Це зумовлене тим, що російські історики хотіли показати, що колективізація в СРСР відбувалась на тих самих засадах, що в Україні, хоча це було не так. Україна, де зосереджувались найбільші зернові райони завжди відчувала найбільший. Також ми не можемо бути впевненими в тому, що всі документи по всіх повстаннях включені у

збірники, через політичну заангажованість, яка на нашу думку мала місце при складанні збірників документів. Але навіть з того обсягу, що опубліковано, можна зробити висновок, що окремими вогнищами повстання виступали як зернові, так і прикордонні території УСРР, на їх хід та перебіг впливали різні фактори.

Тому важливими є збірники документів, що містять інформацію про події саме в Україні. Як-то збірник документів про повстання в Павлограді (1930) [14], або Книги пам'яті [13].

Усна історія. Протягом тривалого часу за кордоном в середовищі української діаспори проводили записи свідчень про Голодомор 1932-1933 років, колективізацію, розкуркулення, сталінські репресії. Подібні матеріали у вигляді письмових свідчень були зібрані в Україні, після відновлення її незалежності [13,22].

Газетні та журнальні статті. Ці джерела містять звіти про події, які сталися в різних регіонах України, а також коментарі відповідних представників державних та громадських організацій. В роботі використані газети, опубліковані у збірниках документів [13, 14].

Судові документи. Ці документи містять інформацію про судові розгляди та вироки, які були винесені у відношенні учасників повстань. Вони можуть містити інформацію про мотиви та причини, які привели до участі в повстанні, в роботі використані опубліковані архівні матеріали про репресії, спрямовані проти селян за їхню повстанську діяльність [12, 13, 14].

1.2 Дослідники історії повстань українських селян в 1928-1930 рр.

Дослідження історії селянських повстань активізувались із відновленням незалежності України та падінням радянського режиму, що призвело до розсекречення архівних документів.

Одним з перших селянські повстання листопада 1929 – березня 1930 рр. дослідили В.Васильєв та В.Лінн в 1997 році [2, с. 54-67]. Віола Лінн, канадська історикиня, котра стала відома своїми дослідженнями соціальної та політичної історії СРСР, на той момент була залучена до міжнародного проєкту з видавництва архівних документів з тематики репресій з російських архівів, тому була добре обізнаною з документальною базою, з документами, що були до того часу засекреченими та не введеними в науковий обіг. Це зробило дослідження надзвичайно актуальним та поклало початок подальшим розвідкам.

Ще один зарубіжний дослідник Андреа Граціозі, також займався історією радянського села, його розвідка вийшла на 3 роки раніше та була покликана поінформувати про колективізацію та політику уряду щодо селянства [5, с. 437-632].

Окремо слід виділити праці, що розглядають опір селян в контексті колективізації. Це дисертація А.Бахтіна, в якій він досліджує зокрема голод 1928-1929 років на Півдні України, причиною якого стала форсована колективізація та неврожай, що зумовило селянські заворушення на територіях сучасних Миколаївської, Одеської та Херсонських областей [1]. Колективізації, як причині селянських повстань присвятили дослідження В.Васильєв [3], О.Ганжа [4], С.Кульчицький [9], О.Мовчан [11], Р.Подкур [15] та інші.

А.Зінченко у 2011 році написав статтю про селянські повстання проти більшовицького режиму 1929-1932 рр. для «Енциклопедії історії України» [8, с. 285].

Не зважаючи на те, що кількість публікацій з даної проблематики зростає з кожним роком, з'являються нові розсекречені документи, що потребують аналізу та включення їх у науковий обіг. Також потребують комплексного дослідження та узагальнення вже відомі та нові факти, що розкривають тему селянських повстань на зламі 1920-х – 1930-х рр.

РОЗДІЛ 2

ЕТАПИ РОЗГОРТАННЯ СПРОТИВУ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН РАДЯНСЬКІЙ ВЛАДІ В 1928-1930 рр.

2.1. Перші повстання як протидія політиці радянської влади

П'ятирічка 1928-1932 рр. була особливим видом «революції зверху», прискореним перетворенням СРСР в соціалістичне індустріальне суспільство за допомогою примусової політики держави з мобілізації мас для досягнення своїх цілей. Її плани були утопічними. Спочатку вона передбачала оптимістичні темпи промислового зростання. Але згодом Й.Сталіним показники були різко підвищені: інвестиції повинні були потроїтися; виробництво вугілля і сталі подвоїтись; а виробництво чавуну до 1932 року зрости в чотири рази.

Сталін проголосив п'ятирічний план як початок останньої великої революційної боротьби проти «капіталістичних елементів» в СРСР, початком створення соціалістичного індустріального суспільства, що здатне обігнати капіталістичні держави.

Початок політики форсованої колективізації, надмірні хлібозаготівлі та репресії стали причиною першої хвилі повстанського руху в 1928 році. У цей період відбулося понад 150 масових виступів, у яких взяло участь близько 40 тисяч селян та відбулося близько 400 актів тероризму (вбивств, замахів на вбивства, побиття та підпалів колгоспного майна). З початку 1928 р. особливої активності населення ОДПУ не відзначали. Найбільш активно виявляли себе заможні селяни, так звані «куркулі», вони першими відреагували на репресивну політику: «Натиск на злісних недоїмників – куркулів і заможних (арешти та опіс майна) і особливо проведення нового закону про самооподаткування зумовили зростання їхньої антирадянської активності (агітація за повстання, проти вивезення хліба та самооподаткування, поширення провокаційних чуток про запровадження

розгортки, військового комунізму, війну і т.п., побиття радянських працівників, спроби викликати масові виступи, поширення контрреволюційних звернень і т.д.) [18, с. 32].

Проте вже березні 1928 р. ситуація погіршується. За донесеннями ОДПУ: «По 6-ти округах зареєстровано 11 випадків терору (1 вбивство, 1 поранення, 1 побиття, 2 замаху на вбивство тощо) проти 5-ти минулого місяця» [18, с. 175]. Це пов'язано з тим, що в березні зазвичай запаси селян підходять до кінця, а внаслідок інтенсивних хлібозаготівель їх не вистачає до наступного врожаю, що не могло не позначитись на настроях селян.

За три місяці 1928 р. ОДПУ заарештовано по УСРР: за антирадянську агітацію – 448 осіб (207 куркулів, 159 середняків, 40 бідняків, 31 службовець низового співапарату та «колишніх людей» - 11 осіб) та за терор – 66 осіб: 33 середняків, 10 бідняків та 3 особи з антирадянським минулим), а всього 514 осіб, з них у березні – 88 осіб [18, с. 175].

У травні 1928 р. особливо відчутним став голод і на його ґрунті на Півдні України загострилися повстанські настрої. Так у Мелітопольській окрузі у с. Троїцьким натовп селян підступив до будинку перед голови сільради і почав вимагати хліба, голова був змушений тікати від розлюченого натовпу через вікно. У с. Осокровці Херсонської округи натовп жінок-біднячок (близько 250 осіб) намагався чинити опір вивезенню заготовленого хліба із села. У с. Веселівці Мелітопольського округу протягом квітня було кілька групових виступів селян із вимогою видачі хліба. Під час одного такого виступу 21 квітня натовп намагався побити секретаря райпарткому. У цьому ж окрузі у с. Тимашівка натовп селян (до 1000 чоловік) вимагав видачі хліба та погрожував розгромом крамниці. В Україні аналогічні «волинки» мали місце: у Херсонському окрузі – у селах Маячки, Гопри та Мала Воронцовка; в Одеській окрузі – у с. Маячки Червоно-Повстанського району; у Мелітопольській окрузі - селах Терпіння та Остринівці (в останньому відмічені розмови про необхідність підняти повстання) [18, с. 175].

Голод тривав до нового врожаю, основні зусилля влади спрямовувались на придушення селянських повстань, оскільки страйки і бунти в містах серед робітників, вимагали ще більш інтенсивної хлібозаготівлі.

Збільшення кількості робітників у містах у зв'язку з планом індустріалізації потребував все більше продуктів для їх харчового забезпечення. Це викликало дисбаланс, що був поглиблений попереднім голодом. І в кінці 1928 року продовольчі труднощі вже були дуже відчутними.

2.2. Селянські повстання 1929 року

У 1929 р. відбулося понад 150 масових виступів, у яких взяло участь близько 40 тисяч селян, так само як в 1928 р., проте кількість актів тероризму суттєво збільшилась, майже в 4 рази – до 1437 [7].

Характерною ознакою стало охоплення повстанським рухом всієї території України, а не лише зернових районів. На Сумщині повсталі селяни у с. Рочки в ніч із 31 травня на 1 червня вбили уповноваженого райкому з хлібозаготівель, а коли затриманих переправляли до окружного пункту, невідомою озброєною групою була спроба відбити затриманих [17, с. 242]. У Дніпропетровській окрузі серед селян почали поширюватись поширює чутки, що селяни озброюються, «готовлять патрони і мовчати не будуть» [17, с. 243].

Проте голод на Півдні України продовжувався та загострювався: «Продовольче становище значної території низки округів півдня України дуже важке. Численні випадки голоду, вживання в їжу сурогатів хліба, опухання і захворювання на ґрунті виснаження, що у ряді випадків закінчувалися смертельним наслідком» [17, с. 246].

Не зважаючи, що врожай 1929 року був в цілому непоганий, селянство було незадоволене політикою більшовиків. У червні 1929 року ОДПУ

звітувало, що за неповними даними, в СРСР зареєстровано 304 випадки тероризму (проти 228 у травні місяці): «з них вбивств - 30, поранень - 17, замахів - 39, підпалів - 138 та 100 побиття. Найбільш ураженими районами є ЦЧО, СВО, Україна та Сибкрай» [17, с. 298].

Після врожаю на короткий час у листопаді повстанський рух зменшився, проте у грудні 1929 року знову відбувається зростання. Найбільш масовим виступом став у грудні 1929 р. виступ у Куп'янській окрузі на ґрунті перегинів із хлібозаготівель — 1000 осіб, ним було охоплено чотири села Сеньківського району [17, с. 584].

З боку представників радянської влади не менш широко застосовувалося насилля. Так, у Проскурівській окрузі у с. Пахутинці місцевими активістами були допущені грубі знущання з селян, які не виконали завдань з хлібозаготівель. Так, наприклад, викликаний в президію зборів середняк, який відмовився від вивезення хлібних надлишків, був відразу побитий бідняком активістом. Інший бідняк, який заявив, що у нього немає хліба, був також на зборах побитий. Причому у побитті брали участь і кулаки. Після півгодинного знущання його відпустили зі словами: «Ну, йди, відпочинь», а потім знову побили. Аналогічні випадки побиття практикувалися стосовно інших середняків. При знущаннях був присутній голова сільради, член ЦВК СРСР Величко. Селяни розцінювали це як цілком законну дію місцевої сільради, оскільки це робиться у присутності члена ЦВК. Ряд скарг селян окрпрокурору залишалися без відповіді. Загалом у цьому селі було побито 19 осіб, з них: три кулаки, три бідняки, решта середняків [17, с. 581].

Відповідно, радянська влада вживала суворі заходи для придушення повстання та запобігання подібним селянським рухам у майбутньому. У результаті повстання було введено додаткові заходи контролю за населенням, зокрема збільшено кількість військ ОДПУ та їх повноважень. Нарешті, радянська влада вживала репресивні заходи проти учасників повстання та їх прихильників. Багато з них було арештовано, засуджено до

термінів ув'язнення, або ж навіть вбито. Це призвело до того, що стосунки між селянами та радянською владою ще більше загострилися.

2.3. Повстання українських селян в 1930 році

Повстання у 1930 році було одними з найбільших збройних виступів селянства проти насильницької колективізації і національної політики радянської влади. Вони виникали в різних округах УСРР і характеризувались більшою організованістю, наявністю вогнепальної зброї у повстанців. В своїй діяльності повстанці використовували антирадянські лозунги, що збирали навколо них велику кількість людей.

Одним з найбільш відомих є Павлоградське повстання на Дніпропетровщині. Перші відомості про Павлоградське повстання з'явилися у квітні 1930 р.: «За отриманими відомостями від уповноважених Петропавлівського та Близнюківського районів сьогодні 10 години ранку біля села Осадчого Стики у цих районах з'явилася на конях банда, невідомої чисельності, озброєна обрізами, дробовиками» [14, с. 30]. В 1930 р. виступи у містах і селах стали настільки поширеними, що навіть ОДПУ боялось вживати слово «повстання», тому в основному повстанців називали «бандами», в Середній Азії – «басмачами» тощо.

«Банда діє під гаслом «Давайте завойовувати ІНШУ СВОБОДУ», «ДОЛОЙ РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ», - писав у донесенні наляканий начальник Дніпропетровського окрвідділу ДПУ УСРР Х. Леонюк [14, с. 30].

Повстанці вбивали активістів («За заявою секретаря партосередку села Хорошого, Петропавлівського району він є очевидцем убивства бандою 13 осіб у селі Осадчому. Серед убитих - голова Ново-Осадчевської сільради, його дружина, 2 уповноважені РІК'у» [14, с. 30]), забирали коней і тачанки, швидко озброювались. Спроби придушити повстання, вбити або захопити членів були не успішними, на місце вбитих приходили нові. Зрештою на

придушення повстання були кинуті усі наявні сили ДПУ, що звітували про арешт повстанців.

Утруднювало роботу те, що таких повстанських груп була не одна. Так, у сусідній Запорізькій окрузі діяло інше збройне угруповання, яке 6 листопада 1930 р. розгромило міліційну дільницю: «Озброєна бандгрупа чисельністю 15 осіб під проводом жителя с. Кам'янки Колесника увірвалася до приміщення міліції Кам'янського району Запорізького округу. Бандити поранили 3 міліціонерів, забрали 10 штук гвинтівок, 12 мисливських рушниць та 300 штук гвинтівкових патронів. Відкрили камери, де перебували заарештовані, до 80 осіб, з них 7 людей приєдналися до банди — 2 кулаки, решта карних злочинців» [18, с. 1515]. Виходячи з міліції, повстанці дорогою побили райуповноваженого ГПУ Малуку та пішли у напрямку с. Водяне.

Основною метою повстання було звільнення заарештованих з с. Кам'янки з метою звільнення заарештованих. Повстанці не мали багато зброї, під час бою в них було захоплено 4 гвинтівки, 1 обріз, 1 мисливську рушницю, 1 бомбу, патрони, а також зброя, відібрана в міліції. Сама група налічувала 17 чоловіків, частина яких була вбита при затриманні [18, с. 1515].

За словами В. Васильєва повстання набули масового та загрозливого характеру, наприклад: «4-х округах: Шепетівському, Волинському, Бердичівському, Коростенському не працювало 282 сільради» [3, с. 142].

Найбільше занепокоєння у влади викликали повстання у прикордонних областях УСРР, що загрожувало втратою контролю за державним кордоном. 5 березня повстанські рухи охопили Одещину. Балицький повідомляв про становище в особливо загрозливих селах: Яськи, Градениця та Троїцьке Червоноповстанського району. Ці села розташовані на самому кордоні, біля Дністровського лиману, на його думку події у цих селах мають важливе значення, «тим більше, що весь район розташування цих сіл має міцні повстанські традиції» [18, с. 1254-1255]. У с. Яски було знешкоджено міліцію, тяжко поранено 10 комуністів та активістів села. Але повстанці не зупинились на тому.

Гаслами та рішенням сходів цих сіл було: «Ми не проти радянської влади, але за умови повернення куркулів та їх конфіскованого майна, розпуску колгоспів, роздачі насінневого матеріалу, що знаходиться на складах, видачі для народної розправи представників сільської влади, які останнім часом проводили роботу на селі, вільної торгівлі та скасування постанови вищих органів про заборону забою молодняка». У с. Градениці також запропонували ліквідувати прикордонну заставку та відкрити кордон. «Найбільш загрозливим місцем були Яски, де куркульство (озброєне) організовувалося під командою колишнього підпрапорника Войтенчука та перерило вулицю с. Аві, побудувало дротяні загородження та перерізло драти на кордоні» [18, с. 1254-1255].

Для придушення повстання були застосовані війська ОДПУ, що жорстоко придушили повстання.

Основною проблемою, з якою стикнулася влада, було те, що не зважаючи на свою неорганізованість та відсутність координації між окремими повстаннями, вони були масовими, відбувались одночасно у багатьох регіонах УСРР та підтримувались протестними настроями у містах.

ОДПУ відзначало, що повстанці шукали зв'язків із іншими контрреволюційними організаціями. Так повстанська підпільна організація у Старобільську намагалась встановити зв'язки з контрреволюційними групами у Харкові, Одесі та на території Північного Кавказу [18, с. 1222-1224].

В результаті владі довелось піти на поступки що інтенсивності колективізації. Публічно засудивши «перегини» та насильницький шлях залучення селян до колгоспів, насправді радянська влада, зробила цей крок назад, щоб нанести селянству «сокрушительний удар».

РОЗДІЛ 3

ВІДОБРАЖЕННЯ НАМІРІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПО ЗНИЩЕННЮ УКРАЇНЦІВ ЯК НАЦІЇ

3.1 П'ятирічний план Сталіна як план по знищенню українського селянина

Колективізація зруйнувала спосіб життя, який складався протягом багатьох століть. Мільйони людей були викорчовані зі своїх домівок і розосереджені по всьому Радянському Союзу. Це кочове населення було основною робочою силою сталінської революції, заповнюючи великі міста і промислові будівлі-майданчики, трудові табори і «спецпоселення» ГУЛАГу [2, с. 140-150].

Спочатку, ця битва починалась як «битви за зерно», колективізація була викликана скоріше економічними мотивами, ніж недовірою до селянства. Марксистська ідеологія навчила більшовиків розглядати селян як «дрібнобуржуазний» пережиток старого суспільства. Селяни були занадто прив'язані до патріархальних звичаїв, занадто пройняті індивідуалістичними принципами вільної торгівлі і приватної власності, і занадто одружені з сім'єю і її господарством, щоб коли-небудь бути повністю соціалізованими.

Як показали результати повстань, селяни залишатимуться загрозою для радянської влади доти, доки контролюватимуть продовольче забезпечення.

Сталін перейшов до політики примусової колективізації в Україні, щоб забезпечити контроль держави над виробництвом продовольства та раз і назавжди зняти «куркульську загрозу». Він зі зростаючим оптимізмом говорив про потенціал масштабних механізованих колгоспів. Статистика показала, що ті нечисленні такі господарства, які вже існували, мали набагато більший товарний профіцит, ніж дрібні сільськогосподарські надлишки, вироблені селянськими сімейними господарствами. Але ці господарства

навряд чи були репрезентативними для колгоспного сектору, який у 1929 році був переважно без тракторів [2, с. 140-150].

Тисячі комсомольських і партійних активістів були відправлені в сільську місцевість агітувати за колгоспи. Посилені армійськими і поліцейськими частинами, вони застосовували примусові заходи для загону селян в колгоспи. В українських селах, селяни неохоче приймали клопотання вступити в колгосп. Були введені війська, а тих, хто виступав проти, попросили виступити: ніхто не наважився, тому було оголошено, що клопотання було "прийнято одноголосно".

Зокрема, головною метою радянської держави тепер декларувалася прискорена індустріалізація, що супроводжувалася тотальною «колективізацією» сільського господарства.

Останнє означало ліквідацію будь-якого права сільськогосподарського робітника на володіння сільськогосподарською продукцією. Індивідуальні господарства об'єднувалися у величезні «колгоспи», де місцеве населення працювало, по суті, як раби. Формально продукція колгоспу була його колективною власністю, але насправді це була власність держави, адже колгоспи повинні були продавати продукцію державі за смішно низькими цінами, встановленими державними органами, підзвітними радянській владі і комуністичним високопоставленим функціонерам. «Куплене» або, в реальності, просто взяте державою продовольство розподілялося між червоноармійцями і промисловими робітниками в містах, а також продавалося за кордон, а виручені кошти йшли на постійно зростаючу мілітаризацію СРСР.

Колгоспникам платили за їхню непосильну працю натурою, як зерном чи картоплею. Їм дозволялося тримати крихітні ділянки землі навколо своїх осель, і використовували їх для вирощування овочів; крім того, їм дозволялося тримати худобу, як одну корову, одну свиню тощо. Однак у них часто залишалося занадто мало часу і сил, щоб добре доглядати за своїми ділянками, тому що робота в їх колгоспі не була юридично обмежена ніякими

годинами, і їм доводилося платити податки за право утримувати худобину. Таким чином, життя селян перетворювалося в один нескінченний кошмар, а голод, холод, хвороби ставали повсякденними реаліями.

У 1929-1930 роках в Україні були задокументовані сотні селянських повстань, які жорстоко придушувалися Червоною Армією і спецпідрозділами поліції. В один момент уряд підтримав і оголосив, що колгоспне господарство має бути добровільним. Відразу ж кількість українських селян, які вступили в колгоспи, різко впала, тому уряду довелося відновити репресії і утиски. До кінця 1930 р. кампанія масової депортації заможних «куркулів» - призвела до силового переселення сотень тисяч сільських сімей з України у віддалені райони Сибіру та Середньої Азії. Тим, кому вдалося пережити найжорстокіші умови перевезення, організували в «спецпоселення», які фактично не відрізнялися від концтаборів.

Події почали розгортатися, що призвело до одного з найстрашніших геноцидів за всю історію людства. Як пише професор Роман Сербин, Сталін і вузьке найближче оточення його поплічників взяли за завдання повністю усунути Україну зі свого шляху, ліквідувати її як націю, культуру, політичний суб'єкт. Завдання складалося з чотирьох частин:

- 1) знищити інтелектуальне ядро України, її «мозок» – письменників, художників, учених, інженерів, менеджерів, лікарів, вчителів;
- 2) зірвати «серце» України – духовенство, духовних, релігійних діячів, які залишилися поза контролем з Москви;
- 3) знищити українське селянство з його традиціями індивідуальної власності та відповідальності, з його стійкістю проти диктатури держави;
- 4) знищити всі острівці української мови і культури за межами Української Радянської Соціалістичної Республіки, тобто в Росії, включаючи Кубань, Північний Кавказ, окремі райони на Далекому Сході тощо [9, с. 366-384].

Сталін хотів бачити Україну лише територією з багатими сільськогосподарськими угіддями, які можна було б використати для його

головного прагматичного плану: зміцнити армію, яка, зрештою, чим раніше, тим краще, підкорить собі весь світ, сформувавши його у свою особисту імперію. Будь-який інший вид України його не влаштовував.

3.2. Радянська колективізація, розкуркулення, ліквідація куркулів як класу

Селянам, які виступали проти колективізації, погрожували і переслідували, та багатьох вигнали як «куркулів» з дому і вигнали з села, див. Додаток Б. Мали місце нападки на церкву, яка розцінювалася більшовиками як джерело потенційного протистояння колективізації. Тисячі священиків були заарештовані і заслані, церкви розграбовані і зруйновані.

Війна проти «куркулів» була не побічним ефектом, а головною рушійною силою кампанії колективізації. Вона мала дві основні цілі: усунути потенційну протидію колективізації і служити прикладом для інших жителів села, заохочуючи їх вступати в колгоспи, щоб не зазнати такої ж долі. Як це бачив Сталін, нічого не міг було отримати ні від спроби нейтралізувати «куркулів», ні від спроби залучити їх як сільськогосподарських робітників до колгоспу, як пропонували деякі більшовики. «Коли відрубують голову, - стверджував Сталін, - ви не плачете про волосся» [9, с. 366-384].

У січні 1930 року комісія Політбюро склала ціль у 60 000 «злісних куркулів» для відправки в трудові табори і 150 000 інших «куркульських» господарств для заслання на Північ, Сибір, Урал і Казахстан. Ці цифри були частиною загального плану, згідно з яким 1 мільйон «куркульських» домогосподарств, близько 6 мільйонів чоловік були розкуркулені та відправлені до трудових таборів або «спецпоселень». Сільські радянські, комсомольські та партійні активісти складали списки «куркулів» для арешту в кожному селі. Подекуди селяни обирали «куркулів» з власної кількості - ізольовані селяни, вдови та люди похилого віку були особливо вразливими, або кидали жереб, щоб визначитися [9, с. 366-384].

Чоловіки і жінки, які вели цю жорстоку війну проти селянства, були в основному солдатами і робітниками. Ненависть до «куркульських паразитів» була зарита в них. «Нас навчили бачити куркулів не як людей, а як паразитів, вошей, яких треба було знищити», – згадував командир комсомольської бригади на Кубані.

Інші були ентузіастами і фанатиками, натхненними месіанськими надіями п'ятирічного плану, які думали, що створюють комуністичне суспільство, і вважали, що мета виправдовує засоби.

Був повсюдний селянський опір колективізації: у 1928-1930 роках поліцією було зареєстровано 1929 - 1930 рр. «серйозних заворушень». Це було майже повернення до ситуації в кінці Громадянської війни, коли селянські повстання змусили більшовиків ввести неп, тільки на цей раз навколо радянського режиму було досить сильним, щоб придушити селянський опір. Усвідомивши власне безсилля, селянство перейняло традиційну «зброю слабких» для саботажу колективізації: вони забивали власну худобу, щоб не допустити реквізиції колгоспу. Чисельність великої рогатої худоби в Радянській Україні скоротилася вдвічі з 1928 по 1933 рік.

Зіткнувшись з розоренням аграрного сектора, Сталін закликав тимчасово припинити кампанію колективізації. У статті в «Правді» - «Запаморочення від успіху», від 2 березня 1930 року він звинуватив місцевих чиновників у надмірному завязтті при створенні колгоспів за указом. Мільйони селян бачили в цьому ліцензію на вихід з колективів. Населення колгоспів скоротилося з 58 до 24 відсотків селянських господарств в період з березня по червень.

Але у вересні Сталін розпочав другий наступ з метою колективізації не менше 80 відсотків селянства до кінця 1931 року. ОГПУ підготував тисячу «спецпоселень», кожна з яких приймала до 300 «куркульських» українських сімей, на Півночі, Уралі та в Казахстані. Два мільйони чоловік були заслани в ці віддалені регіони в 1930-31 роках.

Знищення «куркулів» стало катастрофою для радянської економіки. Вона позбавила колгоспи кращих і працюючих селян, в кінцевому підсумку привівши до остаточного занепаду радянського аграрного сектора. Але сталінська війна проти «куркулів» мала мало спільного з економічними міркуваннями - і все, що пов'язано з усуненням захисників старого сільського способу життя.

Колективізація справила на сільське населення більш глибокий вплив, ніж події 1917 року і Громадянської війни. Це означало кінець стародавньої селянської комуні і мільйонів сімейних присадибних господарств, кінець села з його церквою як центром селянського укладу життя.

ВИСНОВКИ

Підсумуючи, можна зробити наступні висновки.

В описуваному періоді в Україні відбулися значні соціально-економічні та політичні зміни, які значно позначилися на житті населення, зокрема селянського.

Вивчення історії селянських повстань 1928-1930 рр. активізувались із відновленням незалежності України та падінням радянського режиму, що призвело до розсекречення архівних документів: донесень ОДПУ, зведенням та інформаціям, що розповідають про перебіг та характер селянських повстань в УСРР.

Колективізації, як причині селянських повстань присвятили дослідження В.Лінн, А.Граціозі, В.Васильєв, О.Ганжа, С.Кульчицький, О.Мовчан, Р.Подкур та інші. Проте відчувається необхідність комплексного аналізу даної теми на сьогодні та залучення нових архівних джерел.

Початок політики форсованої колективізації, надмірні хлібозаготівлі та репресії стали причиною першої хвилі повстанського руху в 1928 році. У цей період відбулося понад 150 масових виступів, у яких взяло участь близько 40 тисяч селян та відбулося близько 400 актів тероризму. А в 1929 році повстанський рух охопив усю Україну. Найбільш масові повстання відбулись в 1930 р., коли повстанці почали загрожувати втратою контролю за державними кордонами СРСР.

Відповідно, радянська влада вживала суворі заходи для придушення повстання та запобігання подібним селянським рухам у майбутньому. У результаті повстання було введено додаткові заходи контролю за населенням, зокрема збільшено кількість політичних комісарів та їх повноважень. Нарешті, радянська влада вживала репресивні заходи проти учасників повстання та їх прихильників. Багато з них було арештовано, засуджено до термінів ув'язнення, або ж навіть вбито. Це призвело до того, що стосунки між селянами та радянською владою ще більше загострилися.

В результаті владі довелося піти на поступки щодо інтенсивності колективізації. Публічно засудивши «перегини» та насильницький шлях залучення селян до колгоспів, насправді радянська влада, зробила цей крок назад, щоб нанести селянству «сокрушительний удар».

Події почали розгортатися, що призвело до одного з найстрашніших геноцидів за всю історію людства – Голодомору 1932-1933 років. Не маючи змоги вирішити проблему селянських повстань силами ОДПУ, зважаючи на їх інтенсивність, масовість та зростання активності селян, страйкові настрої у містах, Сталін та його оточення взялися за завдання повністю усунути Україну зі свого шляху, ліквідувати її як націю, культуру, політичний суб'єкт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтін А.М. Колективізація сільського господарства і голод на території Півдня України (1929-1933 роки) [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2006. С.7 (20 с.)
2. Васильєв В., Лінн В. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.). Вінниця, 1997. С. 54–67
3. Васильєв В.Ю. Селянський опір колективізації в Україні (1930-ті рр.). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти.* 2005. № 31. С. 140-150.
4. Ганжа О. Опір селянства політиці суцільної колективізації в Україні. Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/pro/5/9.pdf>
5. Graziosi Andrea. Collectivisation, revoltes paysannes et politiques gouvernementales. *Cahiers du Monde russe.* XXXV (3). juillet–septembre 1994. P. 437–632. Режим доступу: https://www.persee.fr/doc/cmr_1252-6576_1994_num_35_3_2661.
6. Електронний ресурс: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2016/11/23/149335/> (дата звернення 12.03.2023)
7. Електронний ресурс: <https://www.ridivira.com/uk/istoriya/sprotyv-henotsydu-ukrainski-selianski-povstannia-1930-1932-rr> (дата звернення 18.03.2023)
8. Зінченко А. Л. Повстання селянські проти більшовицького режиму 1929-1932. Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наукова думка, 2011. Т. 8: Па-Прик. С.285.
9. Кульчицький С.В. Опір селянства суцільній колективізації // Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки. Київ, 2003. С. 366–384.

10. Lynne Viola. Peasant rebel under Stalin: Collectivization and the culture of peasant resistance. New York, 1996. Режим доступу: <https://web.pdx.edu/~mev/Russia/Lynne%20Viola%20-%20Peasant%20Rebels%20Under%20Stalin%20Ch.%201.pdf>.
11. Мовчан О.В. Спротив хлібозаготівлям та пошуки порятунку від голодної смерті. *Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки*. Київ, 2003. С. 538-561.
12. Настрої та поведінка населення Поділля і умова сталінської революції «згори». 1928-1940. Збірник документів. Упор. Р.Подкур. Київ: Ін-т історії НАН України, 2013. 528 с.
13. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні, Херсонська область. Херсон: ВАТ «Видавництво «Наддніпрянська правда», 2008. 844 с.
14. Павлоградське повстання 1930 р.: Документи і матеріали / Упоряд. В. М. Даниленко. Київ: Укр. письменник, 2009. 379 с.
15. Подкур Р. Збройний виступ як радикальна форма опору радянській владі в УСРР в 1920-ті — початку 1930-х рр. (за матеріалами ВУЧК-ГПУ). *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2005. Вип. 31. С. 90-102.
16. «Совершенно секретно»: Лубянка - Сталину о положении в стране (1922-1934 гг.): Сб. док. в 10 т. Москва: ИРИ РАН, 2008. Т. 8. Ч. 2. 884 с.
17. «Совершенно секретно»: Лубянка - Сталину о положении в стране (1922-1934 гг.): Сб. док. в 10 т. Москва: ИРИ РАН, 2008. Т. 7. Ч. 2. 772 с.
18. «Совершенно секретно»: Лубянка - Сталину о положении в стране (1922-1934 гг.): Сб. док. в 10 т. Москва: ИРИ РАН, 2008. Т. 6. 804 с.
19. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы. В 5 т. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. Т.1. 880 с.

20. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы. В 5 т. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. Т.2. 927 с.
21. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы. В 5 т. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. Т.3. 1008 с.
22. 33-й: голод: Народна Книга – Меморіал / Упоряд.: Л.Б.Коваленко, В.А.Маняк. Київ: «Рад. письменник». 1991. 584 с.
23. Хоптяр Ю. Судочинство і селянство в 1929-1933 роках. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12179/12-Khoptiar.pdf?sequence=1>

ДОДАТКИ

Додаток А. Кодекс академічної доброчесності

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В. Баранчук Дмитро Михайлович, учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАНЕЦЬНО, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - актів законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичного поведіння;
 - толерантного ставлення до іншеї;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату та допоміжно спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розповсюдження кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виконання певних етапів академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - використовувати результати досліджень інших авторів без використання посилань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та привношенню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканість особи, незалежно на її ставі, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національного, расового, статевих чи іншого належності;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - уникати конфлікту інтересів у своїй діяльності, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підробляти документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або відмінних відгуків на звітну отриманої академічної оцінки;
 - не зашкодити й не проявити агресії та насильства проти інших, аксусальні доглядати;
 - не зашкодити окрім матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в закладах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і недієвих методів досягти власних корисних цілей;
 - захищати здоров'я власному здоров'ю або безпеці інших студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

01.09.2022

(дата)

Дмитро БАРАНЧУК

(ім'я, прізвище)

Додаток Б

